

Ірина Мосякова
канд. пед. наук,
заслужений працівник освіти України,
директор Центру творчості і дітей та юнацтва
«Шевченківець»,
докторант кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
МДПУ імені Богдана Хмельницького
м. Київ (Україна)

АВТОНОМІЯ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ ГОРДОНА ОЛЛПОРТА

На сьогодні, в умовах розвитку нашої держави як незалежної, демократичної, висуваються нові вимоги до формування особистості, яка має бути вільною, творчою, спроможною на досягнення у різноманітних сферах діяльності – у творчості, науці, виробництві тощо. Вся система позашкільної освіти спрямована на те, щоб вихованці мали можливість для самовираження як на етапах навчання, так і впродовж всього життя.

У цьому плані слушним видається ідея розвитку культури автономізації особистості у закладах позашкільної освіти і для того, щоб цей процес розвивати у потрібному руслі, слід спиратися на обґрунтовані теорії, що були розроблені видатними вченими, що бачили у свій час розвиток науки, у тому числі і психологічної, і педагогічної, далеко вперед.

До таких учених ми відносимо Гордона Оллпорта (1897-1967), який вважається одним із представників гуманістичної психології. Як вказує Рой Хосе ДеКарвальо, саме американським вченим Г. Оллпортом було вперше введено термін «гуманістична психологія» у 1930 р [3] і саме тому він є по праву представником гуманістичної психології. Але на цей погляд існують і інші думки. Так, зокрема Ян Ніколсон розглядає лише взаємозв'язок Г. Оллпорта з гуманістичною психологією і вказує на те, що вчений був однією з поважних постатей ранньої історії гуманістичної психології. Ян Ніколсон доводить, що його робота, що презентувала психологію особистості, дійсно сприяла руху у теорії психології, надала інституційну структуру саме гуманістичній психології. У роботах Г. Оллпорта, як підкреслює Ян Ніколсон, існують і філософські, і

релігійні відтінки, що не відповідає академічній стратегії ученого, а характеризує його точніше як теоретика «еклетичного» [4].

Враховуючи такі думки вчених, ми вважали за необхідність проаналізувати теорію функціональної автономії, що є потрібною для наших наукових пошуків – пошуку основ для становлення культури автономізації суб'єктів позашкільної освіти.

Аналізуючи його роботи, ми бачимо, що він сформулював теорію функціональної автономії таким чином: «Функціональна автономія – це будь-яка придбана система мотивації, в якій напруга більше не є аналогічною попередній нарузі, завдяки чому розвинулася ця система» [1, с. 8-9].

Згідно думок Г. Олпорта, поведінка людини в теперішньому часі визначається від того, що вона планує робити в майбутньому, тобто, які нею ставляться цілі. При цьому минуле людини має не стільки психологічний, скільки історичний характер. Відповідно до теорії функціональної автономії, початкові спонукання людини у дорослому віці не залежать від причин її поведінки. Як вважав відомий вчений, існування функціональної автономії обумовлено двома рівнями – рівень гомеостатичної системи (задоволення потреби в сні, відпочинку, їжі і т.п.) і рівень гетеростатичної системи (установки, наміри, вищі цінності людини) [2].

І якщо перший рівень існування функціональної автономії людини обумовлений механізмом, який забезпечує основні життєві функції організму, то другий рівень пов'язаний із забезпеченням внутрішнього розвитку особистості. Вчений пояснював: «Я назвав процес перетворення засобів у цілі, перетворення зовнішніх цінностей в цінності внутрішні, функціональною автономією. У зв'язку з цим поняттям мені часто задають два питання: як я визначаю функціональну автономію, і як відбувається функціональна автономія. Як визначення я пропоную наступне: «Принцип функціональної автономії розглядає зрілі мотиви як різноманітні, що самостійно підтримуються, одночасно існуючі системи, які зростають з попередніх систем, але функціонально від них незалежні ...

Функціональна автономія – це не просто стійкий феномен; це, перш за все, особистісний феномен» [1, с. 136].

Функціонально автономний мотив, за вченим, неможливо набути у тому разі, якщо особистість перебуває на етапі дорослішання. І ця думка є слушною для розуміння педагогами

позашкільних закладів освіти особливостей формування цінностей у творчої молоді. Г. Оллпорт вважав, що учню, який ще не має достатнього досвіду діяльності, неможливо впровадити насильницьким шляхом функціонально автономний мотив. Учитель, на його думку, тільки лише навчає категоріям знання, і тільки зріла особистість може визначити для себе цінності: «П'ятнадцятирічний юнак не може отримати користь з філософії, яка повністю сформувалася у п'ятдесятирічного чоловіка. Щоб запам'ятатися, апеляція до цінностей повинна здійснюватися в відповідний віковий період» [1, с. 136].

Також для розвитку культури автономізації особистості важливий і термін, що був введений у науковий обіг – пропріум – позитивна якість людини, що пов'язана із її неперервним розвитком [2]. Даний термін входить в структуру принципів функціональної автономії, серед яких Г. Оллпортом виділено три: «принцип організації енергетики», «принцип подолання та компетенцій», «принцип побудови пропріотіческої системи» [1, с. 10].

Отже, людина, за твердженням вченого, володіє потенціалом для зростання і є вільною демократичною істотою.

Найкраще для людини, як вказував Г. Оллпорт, зазирнути у себе, щоб розкрити всі свої найкращі сили. Принципи функціональної автономії, що схарактеризовані вченим, можна узагальнити таким чином: перший принцип – людина може спрямувати енергію на творчість, науку, якщо рівень цієї енергії є значно більшим, ніж такий, що потрібний для виживання; другий принцип – поведінка людини, яка спрямована на підвищення компетенції, є включеною у систему мотивації, адже людині притаманне прагнення для подолання бар'єрів, розуміння тих уроків, які їх надає оточуючий світ; третій принцип – людина знаходиться до кінця життя у процесі змін, і сама організація життя людини відбувається для того, щоб підсилити власне «Я» [1, с. 10].

Зважимо також і на те, що особистість, за висловом Г.Оллпорта, є вільною у виборі життєвої позиції, і її цілі, амбітні плани, перспективи мають безпосередній вплив на поведінку. Він вважав, що автономія пов'язана із образом «Я» і ці мотиви слід розглядати у таких теоріях, як егопсихологія, персоналістична психологія, екзистенціалізм та ін. адже, згідно із цим підходом, людина є творцем власної долі.

Вчений розглядав і категорію свободи, що тісно пов'язана із цілями, надіями та устремліннями особистості. Він вказував: «Якщо ви під «свободою» маєте на увазі поєднання планів, прагнень і сподівань особи, то так, в цих теоріях враховується категорія свободи. Хоча свобода в цьому сенсі не обов'язково означає незалежність від системи законів» [1, с. 28].

Таким чином, ми бачимо основну ідею вченого, яка може стосуватися розвитку культури автономізації особистості – прагнення до автономії як мети розвитку вільної особистості має формуватися відповідно вікових можливостей людини. Друга ідея – особистість, яка набуває свободу, не може бути незалежною від системи тих законів, які прийняті суспільством, адже оточення змінює людину, надає їх орієнтири та вищі смисли, розкриває світ, сповнений творчих ідей і наукових пошуків.

Отже, традиції гуманістичної психології, які були закладені вченим, дозволяють оцінити його внесок в області розвитку культури автономізації людини і при цьому піддати сумніву твердження про те, що «автономія» це лише абсолютне добро, а «гетерономія» – це абсолютне зло. Навпаки, ми вважаємо, що роботи вченого представляють одну з перших можливостей для окреслення культури автономізації особистості в її психолого-педагогічному плані.

Саме системний виклад ідей вченого у розуміння функціональної автономії людини дозволяє зробити висновок про динамічність та взаємодоповнюваність понять «автономія» і «гетерономія». Такий погляд потребує подальшого переосмислення у сфері діяльності педагогів, становлення культури автономізації у сучасних закладах освіти, у тому й числі – позашкільних, де яскраво виділяються потреби особистості для її творчого самовираження, наукового зростання, самовираження.

Література

1. Оллпорт Гордон В. Личность в психологии. — «КСП+», М.; «Ювента», СПб. (При участии психологического центра «Ленато», СПб.), 1998, 345 с.
2. Allport Gordon W. Becoming. Basic Considerations for a Psychology of Personality New Haven: Yale Univ. Press, 1955. IX, 106pp.

3. DeCarvalho, Roy Jose. Gordon Allport and Humanistic Psychology. *Journal of Humanistic Psychology*. 1991. Volume: 31 issue:3, page(s): 8-13. <https://doi.org/10.1177/0022167891313002>

4. Nicholson, Ian. Humanistic Psychology and Intellectual Identity: The "Open" System of Gordon Allport. *Journal of Humanistic Psychology*, 1997. Volume: 37 issue: 3, page(s): 61-79. <https://doi.org/10.1177/00221678970373005>